

ION DUR

Publicistul HORIA STAMATU între exces politic și echilibru spiritual

LIMES

2020

Editor: MIRCEA PETEAN

Coperta: DINU VIRGIL

Portret coperta I Horia Stamatu văzut de Margareta Sterian
(reprodus cu acordul Fundației MARGARETA STERIAN)

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

DUR, ION

Publicistul Horia Stamatu – între exces politic și echilibru

spiritual / Ion Dur. - Florești: Limes, 2020

ISBN 978-606-799-411-7

821.135.1.09

© Editura Limes, pentru prezenta ediție

Str. Castanilor, 3

407280 Florești – Cluj

Tel./fax: 0264/544109; 0723/194022

Email: edituralimes@yahoo.com

www.edituralimes.ro

CUPRINS

Partea I: Primul gazetar 9

Capitolul 1: Cadre de pornire 11

Capitolul 2: Un gazetar rinocerizat 27

2.1. „N-am fost un real «fascist»” 27

2.2. Chestiunea jidănească 32

2.3. „Anglia, țara minciunii” 38

2.4. Interludiu cultural 40

2.5. „Legionarul nu uită!” 46

2.6. Fierul vechi și zdrențele 53

2.7. „Așa ne-a învățat Căpitanul!” 56

2.8. „Selecția legionară” 64

Partea a II-a: Cel de-al doilea gazetar 77

Capitolul 1: Cadre de pornire 79

Capitolul 2: Patosul libertății și anatomia exilului 84

Capitolul 3: Schiță a gândirii și identității românești 109

Capitolul 4: Cultură și timp literar *intensiv* 134

Capitolul 5: Personalitate și creație 149

Capitolul 6: Arheologie culturală 201

Capitolul 7: Alte semne și maladii ale veacului XX 239

7.1. Lumina trecutului 239

7.2. Un nou umanism? 249

7.3. „Humanism mînca-te-aș!” 255

7.4. Între mitologie și senzațional 260

7.5. Luciditatea lui Eminescu 264

7.6. Istorie făcută de notari 271

7.7. Uranotopia: geocultură și geopolitică.....	284
7.8. Filosofia se teme de fizică	296
7.9. Imixtiunea politicului în creație.....	300
7.10. Creștin, românesc, european.....	316
Capitolul 8: Intimitatea unui spirit drastic.....	350
Summary	399
Bibliografie	404

*În amintirea soției mele,
Doina Marieta*

Capitolul 1

Cadre de pornire

Nu este un neadevăr sau un paradox travestit acceptarea gândului că orice creator care scrie în limba română aparține inexorabil culturii românești. Fiindcă, prin limba în care-și rostește și rostuiește opera, un atare autor are privilegiul unei a doua patrii, dincolo de pământul și cultura părinților care i-au vegheat venirea pe această lume.

Este și cazul lui Horia Stamatu (9 sept. 1912, Vălenii de Munte – 8 iulie 1989, Freiburg), care a trăit și a scris în limba română în exil (Paris, Madrid, Freiburg). El se revendică legitim de la cultura națională în care s-a născut și s-a format, așa încât îl putem recupera: alături de poezia și de publicistica din România Mare, cu meritele și excesele lor, se cuvine să-i întregim opera prin tot ceea ce a scris în limba sa maternă în spațiul diasporei românești (inclusiv corespondența).

Cartea de față este, credem, prima care analizează gazetăria celui ce a debutat în poezie cu volumul *Memnon* (1934), în același lot – premiat de Fundațiile Regale¹ – din care au ieșit cu primele lor cărți: Constantin Noica, *Mathesis sau bucuriile simple*, Emil Cioran, *Pe culmile disperării*, și Eugen Ionescu, *Nu*.

¹ Juriul era format din Mircea Eliade, Mircea Vulcănescu, Petru Comarnescu, Ion I. Cantacuzino, Șerban Cioculescu, Tudor Vianu și Romulus Dianu.

Excursul nostru descifrează codul a doi publiciști Horia Stamatu, între care există o diferență specifică de tematică și stil. Primul gazetar este cel care a publicat în *Buna Vestire*, oficiosul Mișcării Legionare, iar cel de-al doilea reprezintă autorul articolelor și eseurilor scrise în exil, în urzeala cărora subzistă însă unele semne ale etapei anterioare, îmbinare particulară de ruptură și continuitate.

L-am receptat pe publicistul Horia Stamatu *sine ira et studio*. Dacă autorul nu a avut, mai cu seamă în textele sale legionare, un dezirabil echilibru al ideilor, această grilă ne-am propus-o noi pentru discursul critic evaluativ. Ne-a interesat doar adevărul celor publicate în ziare și reviste, chiar adevărul metaforic, atunci când e greu de despărțit poetul de publicist, după cum am fost atenți și la racordarea silogismelor noastre la *contextul* celor scrise de autor. Am analizat, totodată, și corespondența (peste o sută de scrisori) dintre Horia Stamatu și Sanda Stolojan, intelectual european, nepoata scriitorului Duiliu Zamfirescu, epistole trimise timp de peste două decenii (1968-1989).

Pentru publicistica din exil, documentarea am făcut-o la Biblioteca Română din Freiburg, Germania (în 2011, 2014 și 2015), acolo unde am lecturat colecțiile din *Cuvîntul Românesc*, *Libertatea Românească*, *Prodomos*, *Destin*, *Cuvîntul din exil*, *Revista Scriitorilor Români*, *Caete de Dor*, *Limite* și altele (mulțumiri sincere domnilor directori: Iancu-Ion Bidian, trecut în eternitate, și Mihai Neagu Basarab).

Dacă am reușit sau nu în hermeneutica noastră, ne vor spune cunoscătorii detașați de judecăți partizane și obtuze, cititorii echilibrați, de bună credință ai publicisticii lui Horia Stamatu. Să

fim însă călăuziți, de pe-acum, de îndemnul lui Heraclit: cine sapă după aur muncește mult și găsește puțin.

În afară de diaspora românească, de numele lui Horia Stamatu (Stamatopol) au auzit foarte puțini oameni obișnuiți sau chiar intelectuali din România. În exil, a fost cunoscut nu atât prin cărțile tipărite, cât mai ales prin publicistica sa din ziare și reviste în limba română.

A fost poet, ziarist, eseist și traducător (din San Juan de la Cruz, Jean Cocteau, Martin Heidegger), a trăit vreo trei decenii în România Mare, restul vieții (din 1941) petrecându-l în spațiul atât de variat și tensionat al exilului românesc.

Licențiat în filosofie (1937), doi ani de drept, profesor suplinitor de filosofie și română la Liceul „Dimitrie Cantemir” din Capitală (1936-1937), redactor la „Enciclopedia României” (1938-1941), sub conducerea lui Mircea Vulcănescu, înrolat în Mișcarea Legionară în 1937, prim redactor la *Buna Vestire* (1940), ziar la care colaborează încă din 1938.

Ne vom ocupa distinct de acest prim Horia Stamatu, dar amintim, de pe acum, opinia critică a lui Pericle Martinescu: „Articolele lui erau de o violență stilistică și polemică ce produceau stupefacție și nu mai aminteau cu nimic de poetul eterat din *Memnon*”. Sau Paul Miron, într-un „Ocean” din revista *România literară*: „Deși, în 1940, conducea gazeta oficială a Mișcării, în care găseai negreșit tot ce însemna ideologie, în ale cărei cerneluri își înmuiase și el pana, a trebuit să se lase arestat de o patrulă a poliției legionare, să fie dus în lanțuri la chestură. A fost recunoscut și trimis cu un taxi la redacție, unde a scris un articol de

fond fulminant despre «misiunea armatei române». Începuse doar conflictul dintre Antonescu și Cămășile verzi. Nu trece mult timp și e adus din nou cu o grupă de hoți de buzunare. De aceștia s-a despărțit greu: «Vorbeau un dialect țigănesc splendid»².

După rebeliunea legionară din ianuarie 1941², Horia Stamatu va pleca din țară („în urma unui grav conflict de presă”, cum îi scria Sandei Stolojan pe 6.IX.74) prin Bulgaria, pentru a ajunge în Germania, dar este luat prizonier și internat în lagărele de concentrare de la Rostock și Buchenwald (1942-1944). La Rostock, editează *Ev nou*, revistă legionară, și tot atunci colaborează la *Axa* (publicație de dreapta), unde a fost, pe când era în țară, redactor. Lucrează apoi (1944-1945), alături de Paul Costin Deleanu și Crișu Axente, la postul de radio Donau, pentru secția română, un serviciu aflat atunci „la dispoziția Guvernului Național de la Viena”³, în fruntea căruia se afla Horia Sima⁴ (din 1945, legăturile politice ale lui Stamatu cu vreo organizație au încetat).

Încadrat în lotul criminalilor de război (din care mai făceau parte: Vintilă Horia, Ion Sân-Giorgiu, mitropolitul Visarion, Alexandru Gregorian), în febr. 1946 va fi condamnat în absență la închisoare pe viață (în 1961, printr-un ordin al ministerului nostru de Interne, va fi dat în urmărire pe țară).

² În Gh. Buzatu, Corneliu Ciucanu și Cristian Sandache, *Radiografia dreptei românești, 1927-1941* (București, Editura FF Press, 1996), Horia Stamatu e amintit la „(Anti)simiștii legionari” (p. 140).

³ Florin Manolescu, *Enciclopedia exilului literar românesc, 1945-1989*. Scriitori, reviste, instituții, organizații, Ediția a doua revizuită și adăugită, București, Editura Compania, 2010, p. 655-658.

⁴ E curios că, în 1963, într-un manuscris dat de Horia Sima spre publicare lui Traian Golea (pentru revista *Sentinela*, care apărea la München), text intitulat „Presa legionară în exil”, acesta nu pomenește nici secția română a postului de radio Donau și nici numele celor ce au lucrat în acel serviciu, care a funcționat până în mai 1945.

Va trăi, succesiv, la Freiburg (1946-1948), într-o chilie a unei case medievale, oraș în care va fi lector de limbă și literatură română în Catedra de romanistică a lui Hugo Friedrich, după cum tot aici continuă să studieze filosofia cu Max Müller, succesorul lui Martin Heidegger; la Paris (1948-1950), în cadrul Centrului Român de Cercetări (al cărui director era Mircea Eliade); la Madrid (1951-1961), unde publică mult și în limba spaniolă, dar lucrează în redacția revistelor *Libertatea Românească* și *Fapta*, după care, în 1961, se întoarce pentru totdeauna în același oraș din Germania.

Horia Stamatu a folosit o serie de pseudonime, mai cu seamă când a redactat „materiale de serviciu”: Martor, Juan Alba, Adrian B. Cosma, Al. Berceanu, George Brana, Chronografos Anonymos, Osea, V. Popescu.

Făcînd parte din generația anilor '30, Horia Stamatu a debutat ca poet în revista *Floarea de foc* (1932), condusă tot de un poet, Sandu Tudor (director și al publicației *Credința*), pseudonimul literar al lui Alexandru Teodorescu, cunoscut și sub numele de Monahul Agaton de la Mănăstirea Antim și Daniil de la Rarău (din 1948, s-a călugărit, iar duhovnic i-a fost Ilie Cleopa).

În 1934, dar înainte să îi apară volumul de debut, Horia Stamatu va fi prezent cu trei poeme („Memnon”, „Poetică” și „Epilog”) în „Antologia poezilor tineri” (colecția „Scriitori români contemporani”, sub egida Fundației pentru Literatură și Artă „Regele Carol al II-lea”), alcătuită de Zaharia Stancu și Ion Pillat.

În exil, va scrie versuri, comentarii pe teme de actualitate, eseuri de filosofie a culturii și de istorie a mentalului românilor,

texte apărute în *Destin*, *Revista Scriitorilor Români*, *Cuvîntul Românesc*, *Libertatea Românească*, *Cuvîntul în exil*, *Prodomos*, *Limite*, *Caete de Dor*, poate cele mai importante.

Dintre cărțile scrise în refugiu, amintim: *Recitativ* (1963), *Dialoguri* (1964; versiuni germană și spaniolă: 1968, 1971), *Contrapunct* (1969), *Punta Europa* (1970), *Kairos* (1974; ediție rom. 1995), *Jurnal* (1976), *Imperiul* (1981; ed. rom. 1996), *Cantata Învierii* (1982), *Rugăciune de ziua Mariannei* (1983), *Cartea Regilor și Împăraților* (1984), *Ego Zenovius...* (ed. rom., 2001), *47 de scrisori de la Horia Stamatu* (ed. rom., 2005), Paul Miron, *În corespondență cu Horia Stamatu* (2007)⁵.

Ca mulți exilați, Horia Stamatu a rămas tot timpul indezirabil regimului comunist, evaluarea critică, deloc unitară, a creației sale producându-se abia în climatul estetic de autonomie a valorilor din perioada postdecembristă⁶. Opiniile critice au fost contradictorii atît asupra poetului, dar mai cu seamă în legătură cu publicistica sa începută masiv la *Buna Vestire* și continuată apoi în exil. Se crede, de altfel, că ar fi vorba de „războiul culturii oficiale împotriva gînditorului Horia Stamatu”⁷.

Pentru criticul Gh. Grigurcu, Stamatu rămîne un „poet puternic”, poate cel mai „ancorat în etnic” de la Blaga încoace, așa

⁵ Subliniem că referințele noastre bibliografice pot fi lacunare, din varii motive, pe care cititorul avizat le poate lesne bănuî.

⁶ În 1968, numele lui Stamatu apărea în primul volum din *Pagini de critică literară* al lui Vladimir Streinu (ediție princeps: 1938), dar și în comentariile lui Pompiliu Constantinescu. În același an, criticul Nicolae Manolescu alcătuiă o antologie a poeziei române interbelice (Biblioteca pentru toți, 2 vol.), în care vor fi prezenți Horia Stamatu și Radu Gyr, însă cartea a fost imediat retrasă din librării și distrusă.

⁷ Isabela Vasiliu-Scraba, „Peste cortina de fier, un dialog între Horia Stamatu și C-tin Noica”, *Cultura*, 22 dec. 2012. De aceeași autoare, v. și „La centenarul nașterii poetului Horia Stamatu”, *Biblioteca Bucureștilor*, nr. 12, dec. 2012.

încît „autorii favorizați ai ierarhiei lirismului românesc contemporan, ierarhie adesea încă stînjinitor de oficioasă, se cuvine a-și strînge rîndul pentru a-i face loc”⁸.

În schimb, Alex Ștefănescu află în el un „poet fără mare talent, dar cu o intensă, dramatică conștiință de poet”, dedicat trup și suflet mitului românismului și „chinuit de un veșnic dor de ducă și de vocația de cosmopolit”, iar eseurile lui Stamatu îi creează impresia „unor mari elanuri ale gîndirii împotmolite într-o argumentație tautologică sau într-o erudiție etalată fără grație”⁹.

Criticul Florin Manolescu – depășind valul de elogii venite dinspre un Eugen Ionescu, Virgil Ierunca, Basarab Nicolescu, Paul Miron, Vintilă Horia, preamăriri care au mers pînă la asemănarea cu Novalis ori Leopardi – cerea mai multă prudență critică în evaluarea operei lui Horia Stamatu, a cărui poezie, cel puțin în România comunistă, nu poate fi desprinsă de trecutul lui legionar.

Tonul din volumul *Kairos*, atît de favorabil comentat, îi apare lui Florin Manolescu exagerat și impropriu prin stilul lui „întortochiat-vernacular” și cu „versuri pline de ermetisme scrîșnite”, căci „nu este dat de satisfacția de a fi nimerit conjunctura magică în care totul (inclusiv resurecția Domnului Iisus Hristos) devine posibil, ci de stilul confesiv al evangheliștilor biblici sau al oracolelor antichității, transformat de poet în bolboroseală criptică”¹⁰.

Concluzia criticului era că nu se justifica punerea lui Horia Stamatu în fruntea listei care cuprindea numele unor poeți ai

⁸ Gheorghe Grigurcu, „Horia Stamatu și folclorul apocrif”, *România literară*, nr. 7, 21-27 febr. 1996.

⁹ Alex Ștefănescu, „Horia Stamatu”, *România literară*, nr. 26, 6-12 iulie 1994.

¹⁰ Florin Manolescu, „Horia Stamatu – cel mai important poet al exilului românesc?”, *Viața Românească*, nr. 8, 2015.

exilului cu adevărat importanți: „Aron Cotruș, Vintilă Horia, Alexandru Busuioceanu, Ștefan Baciuc, plus avangardiștii exilului regal, Tzara, Gherasim Luca, Voronca, Fundoianu (care, deși au ieșit din limba română, au rămas fixați în evreitatea lor românească) sau pe Ion Caraion, Ilie Constantin și Mihai Ursachi, din exilul republican”.

Pentru a-i diminua din faima de poet¹¹, unii au pus în oglindă poetul din refugiu cu poetul din țară, cel care, alături de Radu Gyr, n-ar fi făcut altceva decât „să cînte, cu strofe macabre, legiunile asazine” (Zaharia Stancu). Monica Lovinescu nota, în jurnalul său (30 oct. 1982), că Stamatu era stăpînit de o *idee fixă*, de mania persecuției, și anume, impresia că „toți îl persecută ca... legionar”¹². Iar Teodor Cazaban spunea că Eugen Ionescu ar fi scris *Rinocerii*, „gîndindu-se la figura, la chipul lui Stamatu”¹³.

Din toate aceste opinii critice lipsește însă, inexorabil, dreptul la replică al celui ce își trăiește acum eternitatea, mai cu seamă că Horia Stamatu era foarte sensibil la judecățile abătute asupra sa (discursul criticului Ion Negoitescu despre poezia sa religioasă l-ar fi dus în preajma unui infarct).

Un lucru este însă limpede: oricît exces ar fi în poezia, eseistica sau ziaristica lui Horia Stamatu, se cuvine să avem față de

¹¹ Despre această faimă a poetului Horia Stamatu a scris și Dumitru Ichim – v. serialul însemnărilor sale filosofarde despre poemul „Omul de piatră”, în *Cuvîntul Românesc* din 1988; nu știm dacă aceste comentarii nu au constituit, în cele din urmă, materia unui eseu despre lirica stamatiană.

¹² Monica Lovinescu, *Jurnal. 1981-1984*, București, Humanitas, 2002, p. 144-145.

¹³ Theodor Cazaban, *Captiv în lumea liberă*, Theodor Cazaban în dialog cu Cristian Bădiliță, Cluj-Napoca, Ed. Echinoc, 2002, p. 125.

opera lui o atitudine echilibrată în decelarea adevărului, a emoției estetice, sau chiar a adevărului metaforic¹⁴.

Pînă în 1989, au rămas ca repere critice tari, în spațiul românesc, puținele rînduri pe care i le rezerva G. Călinescu¹⁵ în istoria sa din 1941. Negîndu-i originalitatea lirică, criticul credea că *Memnon*, volumul de debut, era „imitarea, pastişarea aproape” după Jean Cocteau și Pierre Reverdy¹⁶. Versurile, „nedeliberate și în proză”, i se par „simple creionări”, „acceptînd absurdul cu ingenuitate prefăcută, asociind cu concertată nepăsare cotidianul cu solemnul, tramvaiul cu îngerul”. În concluzie: o poezie a *dicteului automatic*, „fără nerv personal”, cu versuri improvizate, altfel spus, poetul „călătorește «fără bilet»”¹⁷, adică fără legitimația oficială a marilor teme lirice”.

¹⁴ Interesați de receptarea gazetăriei *primului* Horia Stamatu, am constatat că Pamfil Șeicaru nici măcar nu-i amintește numele în *Istoria presei* (Editura Paralela 45, 2007), în fragmentul care se ocupă, succint, de ziarele și revistele ce slujeau Mișcarea Legionară. Cît privește *Istoria presei românești* a lui Nicolae Iorga, cum știm, aceasta se oprește la 1916.

¹⁵ G. Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini pînă în prezent*, Fundația europeană Drăgan, Editura Nagard, 1980, p. 818; tot despre H. Stamatu au scris, în perioada interbelică: Pompiliu Constantinescu sau Eugen Lovinescu. Pentru corective aduse opiniilor călinesciene, v. Titu Popescu, *Poetul Horia Stamatu*, Printed in Germany, München, 1993, p. 26-34.

¹⁶ Horia Stamatu va decipta titlul volumului său: „Memnon” semnifică „fiul Aurorei și al lui Eol”, prima fiind „simbolul începutului”, celălalt, Eol – „simbol al sufletului (de la «sufflare»), anima – inima” (v. scrisoarea către Sanda Stolojan din 5.IV.73, în *Buletinul Bibliotecii Române*, vol. II, Freiburg i. Br., 2015, p. 388).

¹⁷ Aluzia pleca de la un enunț din André Gide: „Je parie que vous/ Voyagez sans billet”, pe care Stamatu l-a pus drept *moto* la poemul său „Memnon”.

Deși premiat la apariție, *Memnon*, prin cele 44 de poeme, trecea atunci lui G. Călinescu doar un interes teoretic, fără a observa însă, cât de cât, înfrurirea fecundă ce putea veni dinspre literaturile franceză și germană, după cum nu avea nici intuiția vreunei viitoare combustii lirice a poetului¹⁸.

Desigur că e mare distanță între poetul interbelic Horia Stamatu și creația sa lirică din exil – bunăoară, volumul-antologie *Kairos* (Madrid, 1974; versuri scrise între 1945-1973), ca să luăm un reper valoric, operă care-l va impune drept unul dintre cei mai importanți poeți pe care i-ar fi avut diaspora românească, după aprecierile unor critici¹⁹ sau ale unor creatori. Așa încât cad oarecum în derizoriu și defăimare cei care, pentru a invoca o expresie uzual-vulgară, cred că Horia Stamatu fuma chiștoacele lui Ioan al Crucii, Cocteau sau Reverdy.

Tot la poetul Horia Stamatu se referă Eugen Ionescu într-o scrisoare către Tudor Vianu (19 sept. 1945), unde îl caracterizează în tandem cu alți colegi din generația Criterion: „prostul din topor Costin Deleanu și poetul Horia Stamatu sînt fugari în Europa (o să-i vedem în Franța într-o bună zi), ca și Eliade, ca și Cioran, ca și

¹⁸ Eugen Lovinescu expedia *Memnon* prin vreo două-trei propoziții: poetul „ține să-și ascundă afectivitatea prin reținere și să-și însemne originalitatea prin curiozități formale și influențe exotice (Jean Cocteau). Străbate totuși un simț de nimicnicie și sfredelul morții în drama existenței” (*Istoria literaturii române contemporane*, vol. II, Evoluția poeziei lirice). Iar Ov. Crohmălniceanu, în anii șaptezeci ai veacului trecut, nu-l amintește pe Horia Stamatu în a sa istorie a literaturii interbelice.

¹⁹ Titu Popescu, *op. cit.*; deși are drept țintă poetul, cartea esteticianului oferă multe date biografice, dar și o exegeză a reflecțiilor lui Horia Stamatu asupra fenomenului literar; v., totodată, și: *O viață în exil. Monografie Horia Stamatu*, Ediție prezentată și îngrijită de Matei Albastru, București, Editura „România Press”, 1998; printre cei care au scris despre Horia Stamatu, mai amintim: Radu Enescu, Ion Negoitescu, Vintilă Horia, L.M. Arcade, Mircea Popescu, Nicolae Florescu, Alexandru Lungu, Mihai Neagu și alții.

Amzăr”²⁰. Viitorul dramaturg credea că mai toți din tînăra generație au fost victimele lui Nae Ionescu și că, dacă nu ar fi fost așa, România Mare ar fi avut o valoroasă generație de conducători între 35 și 40 de ani.

Și Zaharia Stancu viza același poet Stamatu într-un pasaj din tabloul pe care-l făcea în 1938, amintind ce se întîmplase cu unii tineri după 1932: „Am văzut gînditori înghesuindu-se la ușile caselor verzi și oferindu-se să făurească o doctrină a crimei, o artă cu miros de sînge și cadavre. În fruntea lor se afla prof. univ. Nae Ionescu. Poeți gingași ca Radu Gyr și Horia Stamatu au început să cînte, cu strofe macabre, legiunile asasinale. Eseiști prețuiți ca Mircea Eliade și Traian Herseni și-au pus condeiele în slujba mișcării legionare condusă de asasinul lui Manciuc, legiune din care se recrutaseră omorîtorii lui I.G. Duca și ai nefericitului M. Stelescu. Ziariști ca Haig Acterian (armean) și M. Polihroniade (grec) deveniseră doctrinariii statului «național» legionar, ce trebuia să ia ființă pe o piramidă de craniu”²¹.

Despre publicistica lui Horia Stamatu, mai cu seamă cea scrisă pe cînd era în țară, avem puține repere critice. Autorul făcea trecerea de la esteticul oarecum pur, din cartea de poeme cu care debutase, la ideologicul impur și agresiv. În exegeza făcută dreptei românești interbelice, Z. Ornea comenta și publicația *Buna Vestire*,

²⁰ *Scrisori către Tudor Vianu*, vol. II, Ediție îngrijită de Vlad Alexandrescu, București, Ed. Minerva, 1994.

²¹ Zaharia Stancu, „Drum de întoarcere”, *Azi*, nr. 7, 1938; *apud* Z. Ornea, *Anii treizeci. Extrema dreaptă românească*, București, Ed. Fundației Culturale Române, 1995, p. 186.